

10. Белов В. А. Имущественные комплексы: Очерк теории и опыт догматической конструкции по российскому гражданскому праву / В. А. Белов. – М. : Центр ЮрИнфоР, 2004. – 240 с.

11. Белов В. А. Объект субъективного гражданского права, объект гражданского правоотношения и объект гражданского оборота: содержание и соотношение понятий / В. А. Белов // Объекты гражданского оборота : сб. статей / отв. ред. М. А. Рожкова. – М. : Статут, 2007. – С. 6–77.

12. Лапач В. Система объектов гражданских прав: теория и судебная практика / В. Лапач. – СПб. : Юрид. центр Пресс, 2002. – 544 с.

13. Грибанов А. В. Предприятие: проблемы доктрины и законодательства / А. В. Грибанов // Хозяйство и право. – 2000. – № 5. – С. 36–41.

14. Витрянский В. В. Основные направления развития гражданского законодательства о предприятии как объекте гражданских прав / В. В. Витрянский // Вестник Высшего Арбитражного Суда РФ. – 2003. – № 3. – С. 149–155.

Надійшла до редколегії 19.04.2011

КРИВОБОК С. В. К ВОПРОСУ ОБ ОБОРОТОСПОСОБНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЯ КАК ЕДИНОГО ИМУЩЕСТВЕННОГО КОМПЛЕКСА

Проанализирован вопрос нецелесообразности распространения на предприятие режима недвижимости и предложена отмена этого режима.

KRYVOBOK S. TO THE PROBLEMS OF CIRCULABILITY OF THE ENTERPRISE AS A SINGLE PROPERTY COMPLEX

The question about inexpediency of distribution on the enterprises the real estate mode is analyzed and the abolition of this mode is proposed.

УДК 349.6:347.43

І. В. КИРСЄВА,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри цивільно-правових та господарсько-правових дисциплін

Кримського юридичного інституту

Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»

ПРИМУСОВЕ ПРИПИНЕННЯ ПРАВ ГРОМАДЯН ЩОДО ПРИРОДНИХ ОБ'ЄКТІВ ЯК ОСОБЛИВИЙ РІЗНОВИД ЕКОЛОГО-ПРАВОВОЇ САНКЦІЇ

Розглянуто різні підходи стосовно віднесення примусового припинення прав громадян щодо природних об'єктів внаслідок неправомірної поведінки до самостійного різновиду юридичної відповідальності. Зроблено висновок про те, що примусове припинення прав щодо природних об'єктів за підстав, пов'язаних з неправомірною поведінкою користувачів, є не самостійним видом екологічної або земельної, водної чи іншої юридичної відповідальності, а особливою еколого-правовою санкцією в складі механізму еколого-правового стимулювання позитивної поведінки суб'єктів прав щодо природних об'єктів.

Неправомірні діяння як підстави припинення прав громадян щодо використання природних об'єктів передбачені у всіх природоресурсних законах, які встановлюють переліки припинення відповідних прав. Підстави припинення суб'єктивних прав громадян щодо використання природних об'єктів, які відображають неправомірну поведінку носія відповідного права, досить різноманітні. Так, більшістю актів природоресурсного законодавства передбачено порушення порядку внесення зборів (або відповідної плати) за здійснення права використання природних об'єктів, неці-

льове використання природних об'єктів, а також порушення встановлених правил, вимог чи умов відповідного різновиду спеціального використання природних об'єктів.

Отже, наслідком учинення таких неправомірних діянь є примусове припинення відповідних прав громадян, що певним чином нагадує юридичну відповідальність.

У літературі з приводу існування самостійного різновиду юридичної відповідальності не існує єдиної позиції. Це питання розглядали як вітчизняні, так і російські вчені, зокрема Є. Н. Колотинська [1, с. 211–212], А. Берлач [2, с. 22],

О. С. Колбасов [3, с. 220], Б. В. Єрофєєв [4, с. 308], В. І. Андрейцев [5, с. 194], Ю. С. Шемшученко [6, с. 155], М. В. Шульга [7, с. 212] тощо. Разом із тим існує потреба узагальненого аналізу відповідних позицій та аргументація віднесення примусового припинення прав громадян щодо використання природних об'єктів унаслідок неправомірної поведінки до традиційних видів юридичної відповідальності.

Метою даної статті є визначення місця примусового припинення прав громадян щодо використання природних об'єктів внаслідок їх неправомірних діянь серед інших правових засобів впливу на поведінку громадян-природокористувачів.

Деякі вчені вирізняють окремі різновиди природоресурсної відповідальності. Так, Є. Н. Колотинська виокремлює особливу земельно-правову відповідальність як самостійний вид відповідальності за земельні правопорушення, що може застосовуватися як самостійно, так і як додатковий захід до інших видів юридичної відповідальності. Така відповідальність виявляє себе у вигляді примусового припинення права на землю [1, с. 211–212]. Земельно-правову відповідальність визнає також А. Берлач, під якою він розуміє примусове припинення прав на земельну ділянку шляхом його безоплатного вилучення (без повернення вартості землі власнику) [2, с. 22]. На погляд О. І. Заєць, зміст земельно-правової відповідальності як самостійного різновиду юридичної відповідальності полягає у застосуванні до правопорушників спеціальних, передбачених земельним законодавством заходів (припинення права власності та права користування земельними ділянками, повернення самовільно захоплених земельних ділянок) [8, с. 49]. На думку О. С. Колбасова, примусове припинення права водокористування як захід відповідальності за правопорушення, з точки зору правової кваліфікації цього заходу, може розглядатися «як специфічний різновид юридичної відповідальності за порушення прав та обов'язків водокористувачів, як водно-правова відповідальність» [3, с. 220].

Слід зазначити, що таке розуміння земельно-правової або водно-правової відповідальності цілком закономірно пов'язано з особливою еколого-правовою відповідальністю, що згадується в літературі. Б. В. Єрофєєв говорить про наявність спеціальної відповідальності – еколого-правової відповідальності, що передбачена спеціальними нормативно-правовими актами. Одним із видів такої відповідальності,

окрім обмеження права екологокористування, невідшкодування витрат порушника на природний об'єкт за період самовільного користування тощо, автор називає припинення права екологокористування у випадках порушення природокористувачами норм, правил та інших вимог еколого користування [4, с. 308–309]. В. І. Андрейцев виділяє еколого-правову (превентивну) відповідальність, що застосовується виключно до юридичних осіб у вигляді таких санкцій, як обмеження, зупинення чи припинення їх діяльності внаслідок порушення ними вимог екологічної безпеки, екологічних нормативів, стандартів або в разі перевищення лімітів використання природних ресурсів [5, с. 194]. Не зупиняючись на дослідженні наукових позицій стосовно справедливості існування превентивної (позитивної) та ретроспективної видів юридичної відповідальності, ми висловлюємо згоду з тією думкою, що, на відміну від загальносоціальної позитивної відповідальності, юридична відповідальність завжди ретроспективна [9, с. 8]. На думку Ю. С. Шемшученка, еколого-правова відповідальність становить собою комплекс найбільш широко застосовуваних у цій сфері заходів адміністративної, кримінальної, матеріальної (майнової) та дисциплінарної відповідальності; підпорядкована закономірностям правового регулювання цих самостійних видів юридичної відповідальності. Таким чином, еколого-правова відповідальність знаходить свій вияв у традиційних загальноновизнаних видах юридичної відповідальності, яка настає за вчинення протиправних діянь, спрямованих на заподіяння шкоди окремим природним об'єктам чи докільню в цілому. Тому доцільно погодитися з думкою згаданого автора про те, що «еколого-правова відповідальність не може бути визнаною самостійним видом юридичної відповідальності» [6, с. 155].

Ми погоджуємося з думкою Л. П. Решетник, яка, досліджуючи відшкодування шкоди, заподіяної порушенням екологічних прав громадян у системі видів юридичної відповідальності, досліджувала й питання про належність еколого-правової відповідальності до самостійного різновиду юридичної відповідальності. Згідно з думкою вказаного автора, еколого-правова відповідальність може розглядатися як позитивна – різновид соціальної, а не юридичної відповідальності [10, с. 23].

Слід підкреслити дійсну схожість примусового припинення прав на природні об'єкти на підставах, які відображають неправомірну поведінку їх суб'єктів, з юридичною відповідальністю.

Юридична відповідальність становить передбачені законом наслідки негативного характеру, які обов'язково настають унаслідок рішення уповноважених органів держави у особи, яка здійснила порушення вимог, встановлених законодавством. Характерними ознаками відповідальності в літературі називають те, що вона являє собою реалізацію санкції правової норми, є за своїм характером примусовим заходом, супроводжується державним осудом винної особи, поєднана з покладанням на винного невинних для нього наслідків матеріального чи духовного характеру [11, с. 177].

Примусове припинення прав на природні об'єкти, яке пов'язане з неправомірною поведінкою суб'єктів відповідних прав, дійсно має певні риси юридичної відповідальності, а саме: настає у випадках, передбачених законом; має негативний характер для названих осіб, оскільки пов'язане з примусовим припиненням їх повноважень щодо конкретних природних об'єктів.

Однак для того, щоб остаточно надати відповідь на питання про належність примусового припинення прав громадян на природні об'єкти до самостійного різновиду юридичної відповідальності, слід розглянути питання про співвідношення понять «відповідальність» та «санкція».

Як зазначають В. Т. Смирнов та А. А. Собчак, не кожна санкція є мірою відповідальності, а відповідальність – це лише різновид санкції [12, с. 45]. На думку М. В. Шульги, яку можна вважати справедливою, на прикладі аналізу згаданої земельно-правової відповідальності примусове припинення земельних прав, їх позбавлення або обмеження не можна ототожнювати з відповідальністю. Припинення, позбавлення або обмеження земельних прав – це специфічний вид впливу на суб'єктів земельних прав – самостійні стимули, що забезпечують належну поведінку суб'єктів [7, с. 212]. Щодо змісту поняття стимулювання, то слід звернути увагу на існування в літературі двох основних

підходів з приводу того, що саме становить його зміст – вузьке трактування стимулювання, що включає в себе лише ті норми, які стосуються надання різноманітних благ матеріального або іншого характеру, та широке, що включає в себе як заходи заохочення, так і заходи відповідальності [13, с. 11–13]. Не зупиняючись на детальному аналізі думок різних учених з цього приводу, лише зазначимо, що, на наш погляд, стимулювання – це не лише заходи заохочення але й відповідальність, оскільки обидва ці заходи покликані стимулювати належну поведінку відповідних суб'єктів.

Отже, можна зробити висновок, що примусове припинення прав на природні об'єкти є не самостійним видом екологічної або земельної, водної чи іншої юридичної відповідальності, а особливою еколого-правовою санкцією у складі механізму еколого-правового стимулювання позитивної поведінки суб'єктів прав на природні об'єкти. Можна класифікувати еколого-правові санкції залежно від виду прав на природні об'єкти, де вони застосовуються, тобто можна виділити відповідно земельно-правову санкцію, водно-правову, надро-правову, лісо-правову тощо.

Як така еколого-правова санкція примусове припинення прав громадян щодо використання природних об'єктів внаслідок їх неправомірної поведінки виконує низку функцій, зокрема попереджувальну та превентивну. Дані функції розкриваються в тому, що закріплення правовими нормами матеріально-правової підстави застосування такої санкції, а саме види неправомірних діянь природо користувачів, надають останнім змогу визначити негативні наслідки такої поведінки та запобігти їх настанню шляхом припинення порушень.

Для оптимальної дії означених функцій необхідно чітко та повно закріпити в чинному природоресурсному законодавстві підстави припинення прав щодо використання природних об'єктів, що потребує додаткових наукових досліджень.

Список використаної літератури

1. Колотинская Е. А. Земельное право России : учеб. по спец. «Правоведение» / Е. А. Колотинская ; под ред. В. В. Петрова. – М. : Стоглово, 1995. – 300 с.
2. Берлач А. Проблеми юридичної відповідальності за нераціональне використання землі в сільському господарстві України / А. Берлач // Економіка. Фінанси. Право. – 2000. – № 8. – С. 20–23.
3. Колбасов О. С. Теоретические основы права пользования водами в СССР / О. С. Колбасов. – М. : Наука, 1972. – 228 с.
4. Ерофеев Б. В. Экологическое право России : учебник / Б. В. Ерофеев. – Изд. 2-е, перераб. и доп. – М. : Юристъ, 1996. – 624 с.
5. Андрейцев В. І. Екологічне право : курс лекцій : [навч. посіб. для юрид. ф-тів і вузів] / В. І. Андрейцев. – К. : Вентурі, 1996. – 208 с.
6. Шемшученко Ю. С. Правовые проблемы экологии / Ю. С. Шемшученко. – К. : Наук. думка, 1989. – 232 с.

7. Шульга М. В. Актуальные правовые проблемы земельных отношений в современных условиях / М. В. Шульга – Х. : Консум, 1998. – 224 с.
8. Засць О. І. Проблеми юридичних гарантій захисту прав суб'єктів правовідносин у сфері земельної реформи: шляхи вдосконалення / О. І. Засць // Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка. Юридичні науки. – 2000. – Вип. 37. – С. 46–51.
9. Шемшученко Ю. С. Юридическая ответственность в области охраны окружающей среды / Ю. С. Шемшученко, Б. Г. Розовський, В. Л. Мунтян. – К. : Наук. думка, 1978. – 279 с.
10. Решетник Л. П. Відшкодування шкоди заподіяної порушенням екологічних прав громадян : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.06 / Л. П. Решетник. – Луцьк, 2004. – 172 с.
11. Куций О. А. Система юридичних гарантій суб'єктивних прав громадян / О. А. Куций // Вісник національного університету внутрішніх справ. – 2003. – Вип. 28. – Ч. 1. – С. 176–179.
12. Смирнов В. Т. Общее учение о деликтных обязательствах в советском гражданском праве / В. Т. Смирнов, А. А. Собчак. – Л. : Изд-во Ленинград. ун-та, 1983. – 151 с.
13. Даниленко О. В. Стимулирование охраны природы в народном хозяйстве (организационно-правовые проблемы) / О. В. Даниленко. – М. : Наука, 1989. – 128 с.

Надійшла до редколегії 17.03.2011

**КИРЕЕВА И. В. ПРИНУДИТЕЛЬНОЕ ПРЕКРАЩЕНИЕ ПРАВ ГРАЖДАН
ОТНОСИТЕЛЬНО ПРИРОДНЫХ ОБЪЕКТОВ КАК ОСОБАЯ РАЗНОВИДНОСТЬ
ЭКОЛОГО-ПРАВОВОЙ САНКЦИИ**

Рассмотрены разнообразные подходы по поводу отнесения принудительного прекращения прав граждан относительно природных объектов вследствие неправомерного поведения к самостоятельной разновидности юридической ответственности. Сделан вывод о том, что принудительное прекращение прав граждан на природные объекты на основании их неправомерного поведения не является самостоятельным видом экологической или земельной, водной либо иной юридической ответственностью, а особенной эколого-правовой санкцией в составе механизма эколого-правового стимулирования позитивного поведения субъектов прав на природные объекты.

**KYRIEVA I. FORCED TERMINATION OF THE RIGHT OF THE CITIZENS TO
NATURAL OBJECTS AS A SPECIAL KIND OF ECOLOGICAL AND LEGAL SANCTION**

Various approaches were considered relatively to inclusion of forced termination of the rights of citizens to natural objects due to their misconduct to an independent form of legal liability. It was concluded that the forced termination of rights to natural objects on these grounds is not a separate kind of environmental or land, water or other legal liability, it is a special eco-enforceable in the mechanism of environmental and legal incentive of positive behavior of the subjects of rights to natural objects.

УДК 349.4(477)

Т. В. ЛІСОВА,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри екологічного права*

Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»

**ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ УПРАВЛІННЯ
У СФЕРІ ВИКОРИСТАННЯ Й ОХОРОНИ ЗЕМЕЛЬ
В УМОВАХ СУЧАСНОЇ ЗЕМЕЛЬНОЇ РЕФОРМИ**

Здійснено комплексне дослідження актуальних питань правового регулювання управління у сфері використання й охорони земель в умовах сучасної земельної реформи. Всебічно обґрунтовано необхідність як удосконалення чинних нормативно-правових актів, так і розроблення та прийняття нових з метою ефективного використання земельних ресурсів.

Реалізація сучасної земельної реформи в Україні потребує нових форм і методів державного регулювання земельних відносин. Вирішення проблеми запровадження сучасного сталого землекористування залежить

від посилення дієвості державного управління у сфері земельних відносин. Адже використання й охорона земель породжують сьгодні питання, які вимагають невідкладного вирішення.